

FIGYELŐ

Horváth János posztumusz műve. A két világháború közti időszak kiemelkedő magyar irodalomtudósának, Horváth János születésének századik évfordulójára az Akadémiai Kiadó az alkalomhoz méltó kiadványt jelentetett meg: a nagy tudós csaknem egész életművének vázlatát és alapkoncepcióját tartalmazó, nyomtatásban még csak részleteiben közreadott művét, *A magyar irodalom fejlődéstörténetét*.¹ Az a könyv tehát, amelyet szerzője már a húszas évek folyamán közzé akart tenni, csaknem félszázados késéssel végre eljutott az olvasókhöz.

A joggal felmerülő kérdésre, hogy miért nem adta ki Horváth János e művét, melyet pedig maga is szintézisnek nevezett, választ ad a könyv sorsát és történetét feltáró utószóban Korompai H. János. E műnek — és a szerző egész irodalomtörténeti koncepciójának — körvonalai már egy 1908-ban közreadott programértekezésében felismerhetők (*Irodalmunk fejlődésének fő mozzanatai*). A most kiadott kötet mai formájában 1922 — 1923-ban készült el, és Horváth Jánosnak az volt vele a terve, hogy kiadja. Későbbi levelezése is azt bizonyítja, hogy szintézisét 1927-ben könyv alakban publikálni akarta. Hogy e terve végülis nem valósult meg, noha szinte élete végéig foglalkoztatta egy irodalomtörténeti szintézis létrehozásának gondolata, többféle módon ismagyarázható. Mindenekelőtt: maga Horváth János sem számított arra, hogy az egyes témák irodalomtörténeti feldolgozottságának kezdetlegessége miatt legtöbbször magának kell a hiányzó, alapvető forráskutatásokat is elvégeznie. Így történt ez pl. a kötet népiességfejezetével kapcsolatban is, ahol az előmunkálatok hiánya miatt részletkutatásokba kellett fognia. Ennek eredményeképpen azonban egy önálló részmonográfia, *A magyar irodalmi népiesség Faludtól Petőfiig* című kötet jelent meg. Bevezetésében maga is utalt az előzményekre: „Nincs megírva a magyar irodalmi népiességnek, mint egységes mozgalomnak a története. Az egyetemen irodalmunk fejlődéstörténetét adván elő, lehetetlen volt hosszasan meg nem állapodnom e fejezetnél s nem igyekezni, legalább hallgatóim számára, tőlem kitelhetőleg pótolni az említett hiányt. Így nőtt könyvvé ez az egy fejezet.”

A szintézis máskor is forráskutatásokba csapott át, és e kényszerből vállalt forrástanulmányok gátjává váltak az összefoglalás elkészítésének. A tervezett folytatásból csak egy vázlat született; de ennek és a későbbiek során megjelent önálló műveknek az egybevetése azt bizonyítja, hogy a későbbi egyetemi előadások és publikációk is lényegében e mű koncepciója és vázlata alapján születtek meg. *A magyar irodalom fejlődéstörténete* még világosabbá teszi azt a szemléleti egységet, ami Horváth János fő művei: *A magyar irodalmi műveltség kezdetei*, *A magyar irodalmi műveltség megoszlása*, *A reformáció jegyében*, valamint az élete végén kiadott *Tanulmányok* között megtalálható.

¹ HORVÁTH JÁNOS: *A magyar irodalom fejlődéstörténete*. Bev. BARTA János, utószó: KOROMPAY H. János. Bp. 1976. Akadémiai Kiadó, 374 l.

Horváth János posztumusz kötete azonban nem csak egy nagy és kivételes életmű kiegészítésére és jobb megismerésére szolgál, hanem — miként többi munkái — a szemléleti különbségek ellenére, értékes segítője a jelen irodalomtörténeti kutatásainak is. E folyóirat lapjain talán indokolt külön kiemelni azt, hogy Horváth János mily nagy szerepet tulajdonított az irodalmi tudat hatóerőinek vizsgálatára során a nyomdászatnak, a könyvtáraknak, az iskoláknak, az irodalomtörténeti kézikönyveknek és a folyóiratoknak: vagyis az irodalmi élet azon tényezőinek, amelyeknek vizsgálata irodalomtörténetünkben az utóbbi időkben kissé háttérbe szorult. És hangsúlyoznunk kell Horváth János irodalomszemléletének azt a megállapítását, is amely szerint az írók és a művek mellett az olvasókörözés is alapvető tényezője volt a múltban is az irodalomnak.

A magyar irodalom fejlődéstörténete még Horváth János tanítványai és munkásságának alapos ismerői számára is tartalmazott meglepetést. Ez röviden így foglalható össze: a kötet fényében válik az életmű egységes és nagyarányú koncepciója teljesen világossá és áttekinthetővé. Az egy egész élet alkotó munkájával harmonikusan és szervesen kibontakoztatott gondolati rendszert Barta János, a kötet elé írt szép bevezető tanulmányában, méltán rokonította a nagy költői életművekkel és a nagy filozófiai rendszerekkel. És ez a szinte klasszikus életmű most már maga is részévé válik annak a kulturális örökségnek, melynek feltárását, megismertetését és megőrzését mindvégig szolgálta.

KÓKAY GYÖRGY

A Nyugat Irodalmi Emlékmúzeum. A *Petőfi Irodalmi Múzeum* az utóbbi időben három emlékhellyel is bővült, nevezetesen az Ady és a Kassák Emlékmúzeummal, valamint a közelmúltban megnyílt Nyugat Irodalmi Emlékmúzeummal. Ez utóbbi Basch Lórántnak — a Baumgarten-díj egykori jogászkurátorának — hajdani lakásában talált meghitt otthonra. A kiállítás megnyitására XX. század eleji legjelentősebb folyóiratunknak, a *Nyugat* indulásának hetvenedik évfordulója adott alkalmat.

A kiállítás anyagának nagy része a *Nyugat* történetét mutatja be, amely egyben — a tervek szerint — a múzeum állandó részlege marad. Visszatekintve a lap előzményeire (*A Hét, Jövendő, Magyar Géniusz, Figyelő, Szerda*), majd bemutatja a *Nyugat* indulását, 1918-as és 19-es éveit, az utána következő nehéz időszakot Orsvát Ernő haláláig, a Babits Mihály, Móricz Zsigmond és Gellért Oszkár szerkesztette *Nyugatot* Babits haláláig, mely egyben a folyóirat megszűnését is jelentette. A kiállítás történeti része tiszteleg még a *Nyugat* utódjának, az Illyés Gyula szerkesztésében megjelent *Magyar Csillagnak* is.

De mit is jelent ez a történeti áttekintés a kiállítási tárgyak szempontjából? Számos eredeti Nyugat-példányt láthatunk, így például az Ady-emlékszámot, a folyóirat világ-irodalmi számát, kiegészítve a folyóiratban szereplő írókról készült felvételekkel; Babits verseit, az 1918. évi polgári forradalmat köszöntő Nyugat-cikket, Gorkij *Az Artamonovok* c. regényét, Babits fordításában Dante *Isteni színjátékát*, a *Nyugat* békekiáltványát stb.

Több kézirat és levél is kiállításra került a *Nyugat* relikviáiból, így Babits, Móricz, Krúdy kézírata, Ady Endre egyik *Nyugathoz* írt levele, József Attila Osvát Ernőhöz intézett sorai. Kiemeljük még Thomas Mann levelét és Gorkij táviratát. Érdekességként látható néhány, a folyóiratot támadó újságcikk, valamint a cenzúra *Nyugatot* sújtó törlései.

A *Nyugat* kiadásában megjelent kötetek közül is megtekinthetünk jó néhányat. Így például *A Holnap* versantológiát, Ady *Új versek* kötetét, Móricz első novelláskötetét a *Hét* *krajcárt*, mellette a *Sárány* c. regényét, Babits *Jónás könyvét*, valamint Kaffka Margit, Juhász Gyula, Szabó Lőrinc, Krúdy Gyula, Gelléri Andor Endre, Radnóti Miklós, Illyés Gyula, Kosztolányi Dezső és mások köteteit.

A *Nyugat* képzőművészeti emlékeiből a történeti részben is kapunk ízelítőt, de a kiállítás másik, önálló része bővebb bepillantást nyújt e gazdag anyagba. Láthatjuk Borbás Tibor Krúdy Gyula, Kosztolányi Dezső, Babits Mihály, Borsos Miklós, Németh László, Medgyessy Ferenc, Veres Péter, Kő Pál Móricz-szobrát, Ferenczy Béni Babits-síremlékét; Herman Lipót Szép Ernő, Rippl-Rónai Teleki Géza, Beck Judit Gellért Oszkár és Sváby Lajos Tóth Árpád-portróját. Az anyagot Buday György fametszetei egészítik ki.

A múzeum anyagának harmadik, önálló része kissé idegen a *Nyugat*-emlékektől, de mindenképpen méltó helyen került kiállításra, mivel Basch Lóránt gazdag műgyűjteményéből ad szerény ízelítőt. Néhány festmény, bútordarab és számos lakat, ajtózár, kulcs, agyagkancsó, görög és római agyagméceses látható, ez utóbbiak időszámításunk előtti századokból.

A kiállítás kellemes hangulati eleme az a magnószalag, amelyről meghallgathatjuk Móricz Zsigmond, Karinthy Frigyes és Szabó Lőrinc hangját.

Kell-e hangsúlyoznunk a kiállítás jelentőségét, mely jól érzékelteti a *Nyugat* korszakait, hatását a magyar szellemi életre, – irodalomra, képzőművészetre –, a körülötte kialakult irodalmi-politikai atmoszférát. Ez egyaránt dicséri a Petőfi Irodalmi Múzeum Kiállítási Rendező Csoportjának és vezetőjének, Miklós Róbertnek, mint kivitelezőknek a munkáját, valamint Czére Béla, Szilágyi János és D. Somogyi Ágnes gondos és hozzáértő rendezését.

B. JUHÁSZ ERZSÉBET

Centenárium kiállítás. Az Országos Rabbiképző Intézet fennállásának százéves évfordulóján a nagy múltú intézet könyvtárának és levéltárának anyagából kamarakiállítás keretében mutatták be az egykori és mai professzorok, hallgatók irodalmi tevékenységét. Az intézetet 1877. december 4-én avatták fel, első igazgatója Bloch Mózes volt. A hagyományos zsidó irodalom avatott kutatóját hamar körülvették a századforduló legjelesebb hebraistái. Az európai tudománytörténet kiemelkedő személyisége volt Bacher Vilmos, akinek munkái napjainkig iránymutatóak az ókori Közel-Kelet kutatói számára. Néhány életrajzi dokumentum mellett legfontosabb munkái közül találkozhattunk a talmudi irodalmat vizsgáló egyik alapművével (*Tradition und Traditionen in den Schulen Palästinas und Babylonien*. Leipzig 1914.), valamint a középkori zsidó bibliatudománnyal foglalkozó munkájával (*Die exegetische Terminologie der jüdischen Traditionsliteratur*. Leipzig 1905.), amely a modern eszmetörténeti kutatásban megújult jelentőségre tett szert. A fiatalon elhunyt Kaufmann Dávid összegyűjtött munkáit (Frankfurt a/M. 1908.) a hazai könyvtörténet és hungarikakutatás szakemberei jól ismerik. Kaufmann nagyértékű magángyűjteménye ma az MTA Könyvtárának Keleti Osztályát gazdagítja. Középkori kéziratok, ősnymtatványok a külföldi tudósokat hosszú évtizedek óta vonzzák Budapestre. E páratlan értékű anyag mikrokárd katalógusa 1959-ben jelent meg. (*Microcard Catalogue of the rare Hebrew manuscripts and ancient prints in the Kaufmann Collection*.) A kiállításon bemutatott levelei, jegyzetei további tudományos felfedezések felé mutathatnak utat.

A nemzetközi arabisztika napjainkig legolvasottabb szerzője Goldziher Ignác. Közül egy évszázada írt munkái változatlan formában, az összes európai nyelveken, újabb és újabb kiadásokban látnak napvilágot. Legismertebb műve (*Előadások az iszlámról*. Bp. 1912.) magyar kiadását láthattuk. A Goldziher-levelek, kéziratok között könyvészeti megjelentéssel is szolgáltak a kiállítás szerkesztői. Bemutatásra került a világhírű tudós kiadás előtt álló *Naplójának* korrektúrapéldánya. A Scheiber Sándor bevezetőjével és jegyzeteivel ellátott, eddig ismeretlen Goldziher-mű rövidesen tanulmányozható lesz. (Ignaz Goldziher: *Tagebuch*. Hrsg. A. Scheiber. Leiden 1978.)

Az intézet egykori tanárainak irodalmi tevékenysége felölelte az orientalisztika majd minden ágát. A kiállítás szerkesztői küzdve a bőség zavarával, jó érzékkel válogattak. Az egyetemes könyvtörténet kutatói előtt ismert Blau Lajos, könyvtárának katalógusával szerepel. Heller Bernát a keleti mese kutatás területén végzett úttörő munkát. (*Das hebräische und arabische Märchen*. Leipzig. 1930.) Krauss Sámuel többek között az i. sz. első évszázadainak kulturális hagyományait rendezte. (*Talmudische Archäologie*. Leipzig 1912.) Büchler Sándor a magyar-zsidó történelem vizsgálatát segítette forrástanulmányjaival (*A zsidók története Budapesten*. Bp. 1901.), a hajdani tanítványok sem maradtak el mestereiktől. A magyar művelődéstörténethez is fontos adalékokat szolgáltatottak Wellesz Gyula, Richtmann Mózes és megannyi társuk. A hazánkban és külföldön publikáló pályatársak – Vajda György, Komlós Ottó, Schmelczér Kornél, Schweizer József stb. – írásaitól e lap hasábjairól is értesülhettek az érdeklődők.

A kiállítás kiemelkedő eseménye néhány írás- és művelődéstörténeti ritkaság bemutatása. Évszázadok óta talán a legtöbbször idézett középkori zsidó gondolkodó Moses Maïmonides *Doctor Perplexorum* címmel latinra fordított műve mellett a *Misne Tóra* című könyve is hatással volt az európai eszmetörténetre. Ez utóbbinak egy 1480-ban Spanyolországban nyomtatott kiadását vehettük szemügyre. Mellette a középkori zsidó irodalom legnagyobb költőjének, Juda Halévinek versei, jemeni kéziratban és egy X. századi *Hággádá*.

Az intézet könyvtárának páratlan anyagára utaló dokumentumokat joggal követi a jelenlegi igazgató, Scheiber Sándor tudományos munkásságának keresztmetszetét bemutató tárló. A kézikönyvként forgatott önálló kötetek (*Magyarországi zsidó feliratok a III. századtól 1686-ig*. Bp. 1960.; *Héber kódextöredékek magyarországi kőestáblákban*. Bp. 1969.; *Folklor és tárgy történet*. Bp. 1974.), majd szerény válogatás a szövegkiadványokból (*The Kaufmann Haggadah*. Bp. 1957.; Löw Immanuel: *Fauna und Mineralien der Juden*. Hildesheim 1969. stb.). Végül az intézet élő sorozatai és önálló kiadványai kaptak helyet (*Magyar-Zsidó Oklevéltár, Évkönyv, Hitközség-monográfiák* stb.), melyek a Scheiber Sándor vezetése alatt működő tudományos gárda munkáját dicsérik.

A könyvkiállítás egy hazai főiskola tanárainak és diákjainak tudományos produkeióit volt hivatott bemutatni. A látogató ennél többet kapott: részletet az európai orientalisztika múltjából és jelenéből. Az izléses környezet, a jól tájékoztató tömör feliratok Kertész Istvánnak és Landeszman Györgynek, a kiállítás lényegrelátó szervezőinek munkáját dicsérik.

DÁN RÓBERT

„A francia plakát 300 éve” kiállítás a Nemzeti Galériában Az utóbbi években a közvélemény hazánkban is fokozódó érdeklődést tanúsít a grafikai plakátok iránt. Már nem csak a falakon figyelnek fel rá az emberek, de divatba jött gyűjtésük, és széles körben használják fel őket lakások díszítésére is. Különösen nagy népszerűségnek örvendenek a régi képes falragaszok hasonló kiadványai. Élen jár e téren Franciaország, ahol már évtizedekkel ezelőtt is külön egyesületek alakultak a régi plakátok felkutatására, gyűjtésére és védelmére. Ez tulajdonképpen természetes, hiszen a plakátművészet bölcsője Párizsban ringott. Francia grafikusok és nyomdászok jóvoltából emelkedett ez a műfaj már a múlt század második felében olyan magaslatokra, hogy a francia plakátművészet nemcsak a többi ország rajzolóira számára volt követendő példa, de a legszigorúbb esztétikai mércével mérve is kiváló alkotások sorával ajándékozta meg a világot.

Ezért volt rendkívül érdekes és szép az a kiállítás, amit a Kulturális Kapcsolatok Intézete és a párizsi Musée des Arts Décoratifs rendezett a Magyar Nemzeti Galériában 1977 nyarán.

Kiválóan összeállított, bőséges válogatás mutatta be a francia plakátművészet egész fejlődését a Nagy Francia Forradalom előtti kezdetektől egészen napjainkig.

A francia házak falain már nem sokkal a nyomtatás felfedezése után megjelentek a falragaszok, melyek a későbbi években egyre szaporodva, a forradalmi időkben valóságos ellettek a várost. Ezeket már gyakran metszetek jelennek meg, tehát kialakul a grafikai plakát műfaja. A litográfia feltalálása meghozta a műfaj nagy fellendülését, hiszen ez a nyomdai eljárás különösen alkalmas falragaszok előállítására. A Bourbon-restauráció és Lajos Fülöp „polgárkirálysága” idején elsősorban könyveket hirdető plakátok készültek, melyeket a könyvesboltokban akasztottak ki, a XIX. század második felében aztán a színes reklámok ellepték a várost. Az alkotók közt olyan nevek akadnak, mint Daumier, Gavarni, Manet, Bonnard, Carrière, Denis, de mellettük kialakul egy gárda, mely elsősorban reklámgrafikával foglalkozik, s e téren alkot jelentőset (Cheret, Mucha, Steinlein stb.). A legszenzációsabb alkotások Toulouse-Lautrectől származnak, aki nem egyszerűen nagy festő volt, aki kirándult az alkalmazott grafika területére, hanem festészeti eredményeivel párhuzamosan a plakátművészet történetének egyik legnagyobb alkotója. Az éppen napjainkban újra felfedezett „Art Nouveau”-nak talán legszebb produktumai a századforduló francia plakátjai. Az első világháború, mint annyi más vonatkozásban, e téren is látványos törést jelent. A francia házak falain merőben más stílusú plakátok jelennek meg. Az expresszionizmus, a kubizmus, a konstruktivizmus eredményeit hasznosító falragaszok mellett talán a legfontosabb az ún. „új tárgyilagosság” elterjedése (pl. Cassandre plakátjai).

A második világháború után a plakát megszűnik a reklám legfőbb eszközének lenni, csupán egy lesz a sok közül. Mindez persze nem jelent mennyiségi csökkenést, sőt most is egy új korszak kezdődött. A litográfiát felváltotta az offszetnyomás. Ez lehetővé tette, hogy a fénykép és a fotomontázs lassan háttérbe szorítsa a rajzot. Olyan új megoldások is születnek, mint a műanyagdomborítás (pl. Francis André plakátja a *Nouvel Observateur* számára).

A komoly közönségkért aratott kiállítás kitűnő összeállításban mutatta be a kiváló művészek és nyomdászok közös erőfeszítése következtében igen magas színvonalú francia plakátművészet fejlődését a kezdetektől napjainkig.

A közönség mind a tartalom, mind a kivitel tekintetében elismerésre méltó katalógust kapott kézbe. Két színvonalas bevezető tanulmány után korszakokra bontva közli az anyagot s minden részt újabb néhány bevezető mondat előz meg. Tíz kicsinyített hasonmás egészíti ki a füzetet. Kár, hogy egy kivételével csak fekete-fehér színűek s nagyrészt nem a legreprezentánsabb alkotásokról készültek.

INDALI GYÖRGY